

τερο κεφάλαιο, «Ο ρόλος του ηθοποιού στις φιλελεύθερες κοινωνίες» (σσ. 177 εξ.) ασχολείται με το 19^ο αιώνα: «Γαλιά, η μετάβαση» (σσ. 178 εξ.), «Ο ηθοποιός και ο ήρωας τον οποίο υποδύεται» (σσ. 193 εξ.), «Η ηθοποιός στην υπηρεσία του κοινού» (σσ. 201 εξ.), «Ο ηθοποιός δέσμιος του ήρωα, τον οποίον υποδύεται» (σσ. 221 εξ.), «Ο εχθρός της τάξης» (σσ. 237 εξ.). Το τρίτο κεφάλαιο, «Ο ρόλος του ηθοποιού στις σύγχρονες κοινωνίες» (σσ. 245 εξ.) μας μεταφέρει στον 20^ο αιώνα: «Ο ηθοποιός στην αποκλειστική υπηρεσία της τέχνης» (σσ. 246 εξ.), «Ο ηθοποιός σκηνοθέτης» (σσ. 256 εξ.), «Ο πολιτικοποιημένος ηθοποιός» (σσ. 265 εξ.). Το τέταρτο κεφάλαιο συνοψίζει: «Παραλλαγές του ρόλου του ηθοποιού, παραλλαγές της εικόνας του ανθρώπου» (σσ. 271 εξ.). Το Δεύτερο, πολύ πιο μικρό, Μέρος, «Ο ηθοποιός και ο ρόλος του» (σσ. 283 εξ.), επιχειρεί μια συστηματική προσέγγιση στον προβληματισμό: «Ο ήρωας» (σσ. 284 εξ.), «Από το ρόλο στον ήρωα» (σσ. 292 εξ.), «Το σώμα, το κείμενο και το κρυμμένο κείμενο» (σσ. 305 εξ.), «Ο διχασμός του ηθοποιού» (σσ. 312 εξ.), «Το φαινόμενο της μέθεξης» (σσ. 314 εξ.), «Ατομο και κοινωνία» (σσ. 333 εξ.). Τον τόμο κλείνει ένας επίλογος «Η ανταλλαγή» (σσ. 343 εξ.) και βιβλιογραφικές σημειώσεις (σσ. 353 εξ.).

Ο Duvignaud, όπως και σε παλαιότερες μελέτες του, εργάζεται συνδυαστικά με πολλά παραδείγματα από την ιστορία και το παρόν, αποφεύγει την υπερβολική συστηματοποίηση. Ο χώρος όπου κινείται είναι κυρίως η Γαλλία, λιγότερο η Αγγλία. Πολλές από τις τοποθετήσεις του δεν είναι ακριβώς καινούργιες, αλλά έχει έναν γοητευτικό τρόπο να τις παρουσιάσει. Δε θα ήθελα να πω εδώ περισσότερα, γιατί η ανάγνωση είναι εύκολη και το βιβλίο ευπρόσιτο. Καλό διάβασμα!

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

CONSTANTINO MAEDER

Metastasio, L'«Olimpiade» e l'opera del Settecento

Bologna, Il Mulino 1993, σελ. 308, μουσικές νότες, σχεδιαγράμματα, ISBN 88-15-04221-0

Μετά την ολοκλήρωση της Εισαγωγής για τη νέα έκδοση των *Ολυμπίων* στη μετάφραση του Ρήγα (Βιέννη 1797), με την οποία εγκαινιάζεται η νέα σειρά θεατρικών εκδόσεων του Ιδρύματος Κώστα & Ελένης Ουράνη «Θεατρική Βιβλιοθήκη», και που περιέχει και εμπειριστατωμένο μελέτημα για το υποτιθέμενο νέο θεατρικό έργο του Ρήγα, *Το σαγανάκι της τρέλας* (1786), που ανακαλύφθηκε στα κρατικά αρχεία του Sibiu της Ρουμανίας, αλλά τελικά μάλλον δεν πρέπει να είναι του Ρήγα (ξεχωριστή δημοσίευση και στην *Παράβαση* 4, 2002), έπεσε στα χέρια μου η Ελβετική μουσικολογική διατριβή, γραμμένη στα ιταλικά, επεξεργασμένη όμως στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης, που έχει θέμα ακριβώς το πρότυπο του Ρήγα: βεβαίως δεν αναφέρεται στην ελληνική μετάφραση, αλλά στις περιπέτειες και αλλαγές, που δεχόταν το λιμπρέτο του Pietro Metastasio (προποπαίχτηκε το 1733 στη Βιέννη) κατά τις 30 και περισσότερες μελοποιήσεις του ως το τέλος του 18^{ου} αιώνα. Επειδή γίνεται και μια εμπειριστατωμένη ανάλυση του λιμπρέτου, μάλιστα και με τις νέες μεθόδους μιας ποσοτικής ανάλυσης, αλλά κυρίως από μουσικολογική άποψη, το μελέτημα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για την ελληνική Θεατρολογία. Ίσως στο μέλλον να γίνει κατορθωτό να προσδιορίσει κανείς, από ποια

ακριβώς ιταλική εκδοχή έχει γίνει η ελληνική μετάφραση (στην πραγματικότητα είναι τουλάχιστον τρεις διαφορετικές μεταφράσεις), αν και το θέμα φαίνεται τόσο περίπλοκο, που ίσως να μη βρει ποτέ οριστική λύση. Πέρα από την ανάλυση του λιμπρέτου και των παραλλαγών του επιχειρείται και μια ένταξη της όπερας στις εξελίξεις της λυρικής σκηνης της Ιταλίας του 18^{ου} αιώνα και του είδους της opera seria, καθώς και μια σύγκριση με άλλες όπερες-σταθμούς, και παρουσιάζεται μια πληθώρα ειδικευμένης βιβλιογραφίας, από την οποία θα ερασινοηούμε τις πιο σπουδαίες εργασίες που αφορούν τα *Ολύμπια*, για να μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο μέλλον και από την ελληνική έρευνα.

Σε μια σύντομη «Prefazione» ο συγγρ. κατονομάζει τα μεθοδολογικά του πρότυπα στην ανάλυση, που ήταν η μελέτη του Reinhard Strohm, *Italianische Opernarien des frühen Settecento*, 2 vol. (Analetha musicologica 14) 1976, καθώς και η μονογραφία της Helena Lühning, *Titus-Vertonungen im 18. Jahrhundert - Untersuchungen zur Tradition der Opera seria von Hasse bis Mozart* (Analetha musicologica 20) 1983· για τις ιδεολογικές και δραματουργικές απόψεις χρήσιμη στάθηκε η εργασία της Elena Sala Di Felice, *Metastasio: ideologia, drammaturgia, spettacolo*, Milano 1983, και, όπως ομολογεί η εισαγωγή («A mo' d' Introduzione», σσ. 11 εξ.), το άρθρο του Enrico Fubini, «Razionalità e irrazionalità nel melodramma metastasiano», στον τόμο των E. Sala Di Felice και L. Sanna Nowé (eds.), *Metastasio e il melodramma. Atti del seminario di studi*, Cagliari 29-30 ottobre 1982, Padova 1985, σσ. 39-53).

Το πρώτο μέρος της μονογραφίας αφιερώνεται στα *Ολύμπια* και τις παραλλαγές του λιμπρέτου του («*L' Olimpiade*» e le sue varianti»), που χωρίζεται στα εξής κεφάλαια: «Il libretto e la forma» (σσ. 17 εξ.), εμπειριστατωμένη ανάλυση του έργου, «Aria e recitativo» (σσ. 45 εξ.), μουσικολογική προσέγγιση της δομής (που συνήθως ξεχνάμε στην ανάλυση της μετάφρασης του Ρήγα), «Le trasformazione: dal '33 agli anni sessanta» (σσ. 61 εξ.), που συγκρίνει τα λιμπρέτα του Teatro Tordinona, Roma, σε μελοποίηση του Pergolesi, 1735, του Teatro Regio di Torino, σε μελοποίηση του Brivio, 1737, του Teatro San Carlo di Napoli, μουσική του Leo, 1737, του Teatro Ducale di Milano, μουσική του Galuppi, 1748. Το επόμενο κεφάλαιο είναι πάλι μουσικολογικό: «Testo musicale e testo drammatico: il recitativo» (σσ. 85 εξ.), ενώ με τη συνέχεια της πρόσληψης του λιμπρέτου ασχολείται το έκτο: «I nuovi sviluppi» (σσ. 133 εξ.): Andreozzi, Pisa 1782, Cimarosa, Vicenza 1784· εδώ είναι φανερές πλέον οι νέες μουσικές εξελίξεις στην όπερα, που καθιέρωσαν ο Gluck και ο Mozart.

Το δεύτερο μέρος προσπαθεί να εντάξει την όπερα στην εξέλιξη του μελοδράματος της εποχής: «Autonomia e citazione» (σσ. 165 εξ.), κάθε έργο της opera seria της εποχής βρίσκεται σ' ένα «διάλογο» με την προηγούμενη παραγωγή, «L' elefante troiano, ovvero Hollywood nel Seicento: il Totila di Matteo Noris» (σσ. 185 εξ.), όπερα που ανέβηκε το 1677 στη Βενετία, «Ad fontes: "Calzabigi e l' Alceste"» (σσ. 211 εξ.), κάνοντας μια σύγκριση με τη μεταρρυθμιστική όπερα του Gluck (για το θέμα βλ. επίσης Β. Πούχνερ, «Μεθοδολογικοί προβληματισμοί και ιστορικές πηγές για το ελληνικό θέατρο του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα», στον τόμο: *Δραματουργικές αναζητήσεις*, Αθήνα 1995, σσ. 141-344, ιδίως σσ. 242 εξ.), «*Tancredi*» (σσ. 229), την πρώτη όπερα του Rossini (Teatro de Fenice, Βενετία 1813). Με τις εκλεκτικές αυτές συγκρίσεις μελετάται και υπογραμίζεται η εξαιρετικά υπολογισμένη δραματική οικονομία του Μετασασίου στα «*Ολύμπια*»: «Economy e ubertà» (σσ. 245 εξ.). Η μελέτη τελειώνει με παρατηρήματα, που παρουσιάζουν διαλόγους, δραματουργικά στοιχεία, νότες κι άλλα μουσικολογικά. Ακολουθούν ακόμα «Riferimenti bibliografici» (σσ. 291 εξ.). Για τους μελετητές του Ρήγα

θα ήθελα να παραθέσω, εκτός από τα ήδη μνημονευμένα, τα κυριότερα τελευταία μελετήματα για τα «Ολύμπια»: τη βιβλιογραφία του Maria Grazia Accorsi, «Vent' anni di studi metastasiani», *Lettere italiane* XL (1989), σσ. 604-627· Walter Binni, *L' Arcadia e il Metastasio*, Firenze 1963· Francesco Della Corte, «Metastasio e l' *Arte poetica* d' Orazio», Convegno indetto in occasione del II centenario della morte di Metastasio (Roma, 25-27 maggio 1983), *Atti dei Convegni Lincei*, Roma 1985, σσ. 25-41 (βλ. στον ίδιο τόμο και του Giuseppe Giarizzo, «L' Ideologia di Metastasio tra cartesianesimo e illuminismo» και Nino Pirrotta, «I musicisti nell' Epistolario di Metastasio», καθώς και Claudio Varese, «Tempo e struttura nel dramma metastasiano»): για την πρόσληψη του έργου στη Γαλλία βλ. Geneviève Duval-Wirth, «Un thème dramatique et ses métamorphoses: «L' Olimpiade de Métastase en France au XVIIIe siècle», *Le théâtre italien et l' Europe (XVIIe-XVIIIe siècles)*, Actes du 2e Congrès Intern., Paris-Fontainebleau, 14-17 octobre 1982, Firenze 1985, σσ. 65-85· Franco Gavazzeni, *Studi metastasiani* Padova 1964· Giovanna Gronda, «Metastasiana», *Rivista italiana di musicologia* XIX/2 (1985)· Gian Piero Maragoni, *Metastasio e la tragedia*, II Università di Roma 1984· Gabriele Muresu, «Metastasio e la tradizione poetica italiana», *Rassegna della letteratura italiana* 1984, σσ. 24-51· Claudio Varese, *Scena, linguaggio e ideologia dal Seicento al Settecento - dal romanzo libertino al Metastasio*, Roma 1985· Piero Weiss, «Metastasio, Aristotle, and the Opera Seria», *The Journal of Musicology* I/4 (1982), σσ. 384-94. Για την εξέλιξη των παραλλαγών του λιμπρέτου κατά τις αλληπάληλες μελοποιήσεις των *Ολυμπίων* πολύτιμο είναι το δίτομο έργο του J. Kenneth Wilson, «L' Olimpiade»: *Selected Eighteenth Century Settings of Metastasio's Libretto*, Cambridge/Mass., Harvard UP 1982 και Fabio Zanzotto, «L' Olimpiade inaugurale del teatro Eretenio», «*Rassegna veneta di studi musicali*» 2-3 (Padova 1986-7), σσ. 173-193. Για την υπόλοιπη βιβλιογραφία βλ. Β. Πούγγρε, *Ιστορικά νεοελληνικού θεάτρου*, Αθήνα 1984, σσ. 116 εξ. και του ίδιου, Εισαγωγή στον τόμο: *Ρήγα Βελεστινλή, Τα Ολύμπια. Μετάφραση του λιμπρέτου του Πιέτρο Μεταστάσιου* Βιέννη 1797. Φιλολογική επιμέλεια, Αθήνα 2000, σσ. 9-98.

Κρίμα που η σημαντική αυτή μελέτη με τη λεπτομερειακή ειδική βιβλιογραφία δεν είχε πέσει νωρίτερα στα χέρια μου, αν και δεν φαίνεται πως μπορεί να λύσει κανένα από τα προβλήματα και μυστικά που περιβάλλουν τη μετάφραση του Ρήγα (ή τις δύο). Είναι τελικά του Ρήγα;

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ALAN E. KNIGHT

The Stage as Mirror. Civic Theatre in Late Medieval Europe

Cambridge, E.S. Brewer 1997, σελ. VIII, 216, 17 εικ., γεωγραφικοί χάρτες, ISBN 0-85991-422-4

Ο τόμος συγκεντρώνει ανακοινώσεις που έγιναν το 1993 σε ένα συνέδριο για το Μεσαιωνικό Θέατρο, που διοργάνωσε το Centre for Medieval Studies του Πανεπιστημίου της Pennsylvania, και αποδεικνύει πόσο ζωντανές είναι οι έρευνες για το όψιμο μεσαιωνικό θέατρο, όταν οι τεράστιες σε έκταση παραστάσεις καθρέφτιζαν ολόκληρο τον τότε κόσμο και τις γνώσεις του και έδιναν συγχρόνως ένα διδακτικό